

**Муниципальное бюджетное образовательное учреждение  
средняя общеобразовательная школа им. Бавун-оол У.А. с. Элегест Чеди-Хольского кожууна РТ**

Согласовано

заместитель по ВР

/Кыргыз Л.М./

«  » 08 2024 г.

приказом №  от «  » 08 2024 г.



Утверждено

и.о. директора школы

Сотпа А.А./

**РАБОЧАЯ ПРОГРАММА  
по внеурочной деятельности  
Тыва дылым**

**ДЛЯ 4 КЛАССА**

**НА 2024/2025 УЧЕБНЫЙ ГОД**

Составитель программы

Тонгак Р.А.

учитель 1 категории.

2024 г.

## **Тайылбыр бижик**

Ажылчын программа эге школага болгаш кол ниити өөредилгеге ФКӨС кирилдезиниң негелдезинге кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганы организаастаарының дугайында саавыырның негелдезинге дүүштүр кылган.

Тыва дыл – аныяк бижиктиг дылдарның бирээзи. Тыва дылды башкылаашкынын шынарын бедидиринче башкыларга кол сорулга салдырган. Келир уенин салгакчылырын торээн дылынга ынак, ону унелеп билир кылдыр ооредир, кижизидер. А ону канчаар боттандыраы башкыларнын чогаадыкчы чоруундан, кичээлге янзы буру аргалар, методтарны ажыглаарындан хамааржыр. Кичээлдер уругларга солун, чаа чуулдерни берип, кичээнгейин хаара тудуп турар. Амгы үеде ооң янзы-бүрү талаларын шинчилээр ажылдарны чүгле дыл эртемденнери чорудуп турар эвес, аңаа өөреникчилер шичилел ажылдар дузазы-биле база хире-шаа-биле киржип турар.

«Торээн дылым -эртине байлаам» деп программаны тургузарда ажыглаар мергежилгелерни башкы уругларнын хар-назынын аайы –биле дууштур, бодунуу-биле таарыштыр тургузуп алыр

Ол ышкаш Россия Федерациязының школалары амгы үеде федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттары ёзугаар ажылдап эгелээн болгаш өөредилге планнарында аңаа тускай шактарны аңгылаан.

Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга, кичээлге бодаарга, өөреникчилерниң эстетиктиг культуразын элээн делгемчидер. Моон алгаш көөрге, өөреникчилерни кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгаже хаара тудары – амгы үениң негелдези. Тыва дыл, литературлуг номчулга кичээлдеринге уругларның сонuurгалын бедидериниң бир аргазы – кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгаже киирери.

**Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулга** – өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг класстан дашкаар чорудар ажылдарның бирээзи. Ооң өөредиглиг ужур-дузазы: өөреникчилерниң кичээлдерге алган билиглерин болгаш чаңчылдарын немээр, делгемчидер база ханыладыр; бердинген темазынга хамаарышкан материалдар чыып, оларны системажыдып, сайгарып, түңнел үндүреринге өоредир; словарьлар болгаш өске-даа немелде литература-биле таныжар; кижээлер, мөөрейлер, делгелгелер организаастаар; көргүзүг материалдары белеткээр — бо бүгү өөреникчилерниң бот-идепкейин болгаш сонuurгалын бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

### **Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың темазын шилээниниң чугулазы**

Дыл — ниитилелде эң-не кол шимчедикчи чепсек. Өөреникчи кижиге бодунуң төрээн дылының тыптып сайзырап келген төөгүзүн, ооң ниитилелде амгы үеде туружун сайгарып боданып өөренири амгы үениң негелдези. «Литературлуг номчулга» эртемин өоредир шактарның читкени-биле уругларга немелде кичээлди шак бо эртемге эрттирери чугула чүүл болуп турар. Ооң-биле чергелештир уругларның эртемге сонuurгалын көдүрүп, төрээн дылынга ынакшылын күштелдирер.

### **Кичээлден дашкаар ажыл-чорудулганың сорулгалары**

**Өөредиглиг:**

- өөреникчилерни «Литературлуг номчулга» эртеминге сонугалдыг кылдыр өөредир;
- тыва дылды амыдырал-биле холбап, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-шынарлыг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр;
- уругларны бот-тывынгыр, чогаадыкчы ажылдап өөредир.

**Сайзырадыр:**

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медреселдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

**Кижизидилгелиг:**

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-медресели бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир
- номчулгага сонугалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

**Планныг түннелдер (ФКӨС-түң негеледелери-биле):****Предметтиг түннелдер (предметные):**

- тыва дылдың теориялыг билиглери;
- төрөөн чериниң төөгүзү;
- тыва дылдың тывылганы;

**Бот-тускайлаң түннелдер:**

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрениги;
- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээр;
- тыва чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужураарын сагып, салгап кижизидери;
- төрөөн чуртунга, ие дылынга, чонунга хумагалыг, ынак болур;
- бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-углап, бот-сайзырадып билир;
- чаа билиглер шингээди алырын медреселдиг-биле угаап билир;
- патриотчу тура-сорукут, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадык амыдыралдыг болур.

**Метапредметтиг түннелдер:**

- чүге өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билир;
- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;
- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;
- өөрениг чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет

четкизинде сайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...)

— кижиге бүрүзүнүн бодалын дыңнап, чөпшээрэжип, эдип билири;

— коллективтик ажылдажылга үзинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежип, юодунун үлүүн кирип, бот-боттарын хынажып билири;

— тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң уjur-утказын билири;

— тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдилиг ажыглап, бедик чугаа культуралыг болур.

### **Программаның утказы**

«Торээн дылым - эртинге байлаам» деп кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгага планнаттыглан программа 34 шакка планнаттыглан. Программа 4 класстын оореникчилеринин назы-харыгга дууштур тургустунган. Неделяда 1 шак. Программа ниитизи-биле ургуларның ниити кругозорун, культуразын бедидип, дыл-домаан сайзыратпышаан, колдуунда янзы-бурү оюннар хевиринге эртер.

## КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН

Чылда-34шак,неделяда-1шак.

| №   | Өөренир темалары                                                                                          | Шагы | Ай хүнү |      |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|---------|------|
|     |                                                                                                           |      | план    | факт |
| 1.  | К.Чульдум. «МээңТывам»<br>С.Сүрүң-оол «Тыва чоннуң ыры»                                                   | 1    | 06.09   |      |
| 2.  | Валерий Шаравий«Төрээндылынга ынак болуру».<br>Аяс Санчай-оол «Төрээндылым–алдын аржаан».                 | 1    | 13.09   |      |
| 3.  | С.Сүрүң-оол«Си генчилер»<br>М.Кыргыс«Кеж-ээ күзүм»                                                        | 1    | 20.09   |      |
| 4.  | Чогаадыг «Дүжүт ажаалдазы»<br>А.Монгуш«Күстүңхүрү»                                                        | 1    | 27.09   |      |
| 5.  | Тываулустануңкожамыктары болгаш ырылары.                                                                  | 1    | 04.10   |      |
| 6.  | Көгүдүглөр. Чеченнер чугаазы. Бодалгалыг ты- вызыктар.                                                    | 1    | 11.10   |      |
| 7.  | М.Эргеп «Хараар Коля»                                                                                     | 1    | 18.10   |      |
| 8.  | К.Кудажы «Чүрек иштинде ок»<br>Ч.Кара-«Күске «Кортуктуң караа көскү»<br>Х.Ленов «Анай ларым»              | 1    | 25.10   |      |
| 9.  | Чогаадыг «Ирбиштер чүгө ховартааныл?»                                                                     | 1    | 08.11   |      |
| 10. | А.Хертек«Хүн, оон ачы-буяны»,«Чер».                                                                       | 1    | 15.11   |      |
| 11. | А.Хертек«Эң-не, эң-не»                                                                                    | 1    | 22.11   |      |
| 12. | М.Эргеп «Бой- дустуң шаажы- лалдары»<br>А.Хертек«Тынын үспе»                                              | 1    | 29.11   |      |
| 13. | АнчымааХертек «Аржаан деп- чул?», «Аржаан эззиниң килеңи».                                                | 1    | 06.12   |      |
| 14. | А.Толстойнуу- биле «Арзылаң, шортан болгаш- кижиги».<br>И.Бадра«Аштырганарзы- лаң».                       | 1    | 13.12   |      |
| 15. | СалимСүрүң-оол «Кайда-даакыш»<br>К.Ушинский «Хуулгаазын кыш»                                              | 1    | 20.12   |      |
| 16. | К-Э.Кудажы «Уйгу чок Улуг-Хем» (үзүндү).<br>А.Монгуш«Кыш»                                                 | 1    | 27.12   |      |
| 17. | Чогаадыг«Кыжынчүгесогул,чайынчүгө изигил?»<br>«Кыжын» Степан Сарыг-оол (сайгарылга чокка чүгле номчууру). | 1    | 17.01   |      |

|        |                                                                                                       |   |                |  |
|--------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|----------------|--|
| 18-19. | «Өг. Өгге хол- башкан бурунгу ёзулалдар»<br>М.Кенин-Лопсан- ныы-биле.<br>А.Хертек «Өгге йөрээл».      | 2 | 24.01<br>31.01 |  |
| 20.    | С.Монгуш«Ша- гаа байырлалы»<br>А.Хертек«Шагаа йөрээлдери»                                             | 1 | 07.02          |  |
| 21.    | С. Монгуш «Дөрт чүзүн малым сиңген дөрбелчин дег кажыктарым».                                         | 1 | 14.02          |  |
| 22.    | С.Сүрүң-оол«Тайбың–бистиң чүткүлүвүс».<br>Проект«Февраль23–Ада-чурт камгалакчылары нын хүнү».         | 1 | 21.02          |  |
| 23.    | А.Даржай«Ава».<br>Монгуш Эргеп«Бистиң кырган- ававыс».                                                | 1 | 28.02          |  |
| 24.    | А. Хертек «Үш эки мөзү, дөртбагай мөзү», «Бак сагыш».                                                 | 1 | 07.03          |  |
| 25.    | И.Крылов «Куу, Рак болгаш Шор- тан», «Дуб адаанда Хаван»<br>А.Салчак«Ала-Сааскан»(Басня)              | 1 | 14.03          |  |
| 26.    | О.Биче-оол«Алышкылар»<br>М.Кыргыс «Ха рам оол»                                                        | 1 | 21.03          |  |
| 27.    | Апрель12–космонавтика хүнү./Онзасолун октаргай (уруглар боттары шилип алыр).                          | 1 | 04.04          |  |
| 28.    | Күстүгүр Сат«Дамды».<br>А.Куприннии- биле «Кара- баарзыктар».<br>Хөвөңмей Ойдан- оол «Үрезинчи- геш». | 1 | 11.04          |  |
| 29.    | Чурумалдыг чогаадыг «Чымырааган чылыг час».<br>АлексейАрапчор«Частың хүлүмзүрүү».                     |   | 18.04          |  |
| 30.    | В. Л. Биче-оол, К. О. Шактаржык<br>«Хомушку Чүргүй-оол»,«Шумов алышкылар».                            | 1 | 25.04          |  |
| 31.    | А.Хертек«Блокада хлеви».<br>В.Сагаан-оол«Майныңтос».                                                  | 1 | 02.05          |  |
| 32.    | К.Чамыяң«Олчалыгхүн»                                                                                  | 1 | 08.05          |  |
| 33.    | Чогаадыг«Чайгы планнарым»                                                                             | 1 | 16.05          |  |
| 34.    | Проект камгалагы «Мээң ынакномум»                                                                     | 1 | 23.05          |  |